

УДК 343.3/.7:341.3

DOI 10.33244/2617-4154.3(24).2026.246-256

О. В. Сосніна,*кандидат юридичних наук, доцент,**Львівський торговельно-економічний університет***O. V. Sosnina,***Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,**Lviv University of Trade and Economics**email: i.am.sosnina.olga@gmail.com***ORCID 0000-0002-0033-4487;****М. М. Лабай,***здобувач вищої освіти,**Львівський торговельно-економічний університет***M. M. Labai,***Higher Education Student, Lviv University of Trade and Economics**email: markellabai.work@gmail.co***ORCID 0009-0003-8323-2148**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КАТУВАННЯ В УМОВАХ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

CRIMINAL-LEGAL CHARACTERIZATION OF TORTURE IN THE CONTEXT OF THE ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE

Стаття присвячена комплексному дослідженню кримінально-правової характеристики катування в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України. У роботі підкреслюється, що проблема катування в сучасному суспільстві залишається однією з найбільш гострих і, на жаль, актуальних, такою, що набуває особливого цинізму під час воєнних дій. Актуальність теми зумовлена потребою в належному правовому оцінюванні численних актів жорстокості, вчинених окупаційними військами на тимчасово окупованих територіях України.

Зокрема, в статті аналізується еволюція національного законодавства, а саме зміни до статті 127 Кримінального кодексу України (далі – КК України), внесені

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

© Сосніна О. В., Лабай М. М., 2026

Законом України від 1 грудня 2022 року. У статті детально розглядаються елементи складу кримінального правопорушення. Особлива увага приділяється оновленому визначенню терміна «катування», яке тепер охоплює не лише фізичний вплив на людину, а й заподіяння сильних моральних страждань, а також розширений перелік цілей вчинення такого кримінального правопорушення, що примушували потерпілу чи іншу особу вчинити дії, які суперечать їх волі, зокрема отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати потерпілу чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших осіб, або дискримінації. Окрему увагу приділено аналізу Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – РС МКС) у контексті кваліфікації катування як злочину проти людяності. Розкрито зміст статей 7 і 8, в яких катування визначається як злочин проти людяності та військовий злочин. Наголошено на значенні ратифікації Статуту Україною для зміцнення національного правосуддя й розширення співпраці з МКС. Обґрунтовано, що імплементація його стандартів у кримінальне законодавство є ключовою для забезпечення невідворотності покарання.

Крім того, проведено розмежування між катуванням як кримінальним правопорушенням і військовим злочином. Обґрунтовано, що правильна кваліфікація залежить від характеру діяння, статусу потерпілого та контексту його вчинення. На основі аналізу міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН проти катувань 1984 року, зроблено висновок про потребу в подальшій гармонізації українського законодавства з міжнародним гуманітарним правом для забезпечення невідворотності покарання за таке діяння.

Ключові слова: катування, злочин проти людяності, Римський Статут МКС, КК України, Конвенції ООН проти катувань.

The article is devoted to a comprehensive learn of the criminal-legal characterization of torture in the context of the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The article emphasizes that the problem of torture in modern society remains one of the most acute and, unfortunately, relevant, acquiring particular cynicism during hostilities. The relevance of the topic is determined by the need for a proper legal assessment of numerous acts of cruelty committed by the occupying forces in the temporarily occupied territories of Ukraine.

In particular, the article analyzes the evolution of national legislation, namely amendments to Article 127 of the Criminal Code of Ukraine introduced by the Law of December 1, 2022. The elements of the corpus delicti of the criminal offense are examined in detail. Special attention is paid to the updated definition of the term "torture", which now includes not only physical impact on a person but also the infliction of severe moral suffering, as well as an expanded list of purposes for committing such a criminal offense, which are to compel the victim or another person to commit acts contrary to their will, including obtaining information or a confession, or for the purpose of punishing the victim or another person for acts committed by them or another person or in the commission of which they or another person is suspected, or for the purpose of intimidating them or other persons, or discrimination.

Special attention is paid to the analysis of the Rome Statute of the International Criminal Court in the context of qualifying torture as a crime against humanity. The content of Articles 7 and 8, where torture is defined as a crime against humanity and a war crime, is disclosed. The significance of the ratification of the Statute by Ukraine for strengthening national justice and expanding cooperation with the ICC is emphasized. It is substantiated that the implementation of its standards into criminal legislation is key to ensuring the inevitability of punishment.

Furthermore, the article distinguishes between torture as a criminal offense and as a war crime. It is substantiated that the correct qualification depends on the nature of the act, the status of the victim, and the context of its commission. Based on the analysis of international standards, in particular the 1984 UN Convention against Torture, it is concluded that further harmonization of Ukrainian legislation with international humanitarian law is necessary to ensure the inevitability of punishment for such an act.

Keywords: *torture, crime against humanity, Rome Statute of the ICC, Criminal Code of Ukraine, UN Convention against Torture.*

Постановка проблеми. Збройна агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти України, що розпочалася 2014 року та набула характеру повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, зумовила виникнення безпрецедентних викликів для національної системи кримінального правосуддя. Серед масиву воєнних злочинів і злочинів проти людяності, що вчиняються на тимчасово окупованих територіях та в зонах ведення бойових дій, катування посідає особливе місце через свою системність, жорстокість і цілеспрямованість. Використання насильства як інструменту залякування, придушення спротиву та отримання інформації стало невід’ємним елементом окупаційної політики агресора.

Актуальність дослідження кримінально-правових аспектів катування в сучасних умовах визначається сукупністю правових, соціальних і міжнародних чинників. По-перше, повномасштабна агресія РФ спричинила різке зростання кількості злочинів проти життя, здоров’я, честі та гідності особи, серед яких катування посідає особливе місце як один із найбільш тяжких і суспільно небезпечних видів насильства. Зафіксовані численні факти застосування катувань щодо цивільного населення, військовополонених та інших осіб на тимчасово окупованих територіях України, що надає цій проблематиці не лише національного, але й міжнародного значення. По-друге, катування в умовах збройного конфлікту виходить за межі «звичайного» кримінального правопорушення та набуває ознак міжнародного злочину. Відповідно до РС МКС і Конвенції ООН проти катувань такі діяння можуть кваліфікуватися як воєнні злочини або злочини проти людяності, що зумовлює потребу в гармонізації національного кримінального законодавства із міжнародними стандартами. По-третє, чинне кримінальне законодавство України, зокрема положення КК України, не завжди забезпечує належну ефективність кримінально-правової кваліфікації катувань у контексті воєнного стану. На практиці виникають складнощі у відмежуванні катування від інших злочинів проти особи, визначенні спеціальної мети діяння, а також у виборі між нормами національного та

міжнародного кримінального права. По-четверте, суттєвою проблемою є процес доказування фактів катування. В умовах окупації окремих територій, обмеженого доступу до місць вчинення злочинів і потреби у фіксації доказів, відповідно до міжнародних стандартів, виникають додаткові труднощі для органів досудового розслідування та суду. По-п'яте, дослідження цієї проблематики має важливе значення для формування ефективної кримінально-правової політики держави в умовах війни. Притягнення винних до відповідальності за катування є не лише інструментом відновлення справедливості, але й важливим елементом стримування схожих злочинів у майбутньому.

Крім того, актуальність теми зумовлена потребою в забезпеченні відповідності національного законодавства європейським стандартам у сфері прав людини, сформованим у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У цьому контексті ефективне кримінально-правове реагування на катування розглядається як один із ключових критеріїв функціонування правової держави. Отже, актуальність дослідження кримінально-правової характеристики катування в умовах агресії РФ проти України обумовлена потребою в комплексному науковому осмисленні цього явища, удосконаленні кримінального законодавства й правозастосовної практики, а також забезпеченні ефективного захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Довгий час стаття 127 КК України неповною мірою відповідала міжнародним стандартам, закладеним у Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження й покарання 1984 року (далі – Конвенція ООН) [4]. Зокрема, законодавство не містило чіткого визначення спеціального суб'єкта, а саме представника держави, що ускладнювало кваліфікацію дій окупаційних сил та їхніх пособників, відповідно. Проблема ускладнювалась тим, що катування під час війни часто було елементом широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення, що кваліфікується як злочин проти людяності. У цих умовах виникла гостра потреба не лише гармонізувати національне законодавство з міжнародним, а й розробити чіткі параметри розмежування катування як кримінального правопорушення від катування як воєнного злочину (стаття 438 КК України), а також катування як форми прояву злочинів проти людяності (ст. 442-1 КК України). З огляду на потребу в забезпеченні невідворотності покарання для представників іноземної держави, скасуванні строків давності та встановленні суворих санкцій було ухвалено Закон України від 1 грудня 2022 року № 2812-IX, яким змінено зміст статті 127 КК України [8]. Дослідження кримінально-правової природи катування в сучасних умовах є важливим для уніфікації судової практики та забезпечення міжнародного визнання рішень українських судів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблематика відповідальності за катування та воєнні злочини перебуває в центрі уваги українських правознавців М. Хавронюк, І. Гловюк та Н. Марчук.

М. Хавронюк обґрунтовує потребу в системному реформуванні КК України для його відповідності РС МКС, акцентуючи свою увагу на питаннях командної відповідальності та суб'єктного складу міжнародних злочинів [9]. Водночас він пропонує заборонити звільнення з випробуванням за насильницькі кримінальні правопорушення, підкреслюючи проблему балансу справедливості й суворості покарання в умовах війни. Н. Марчук та

І. Гловюк, аналізуючи практику застосування статті 438 КК України, також звертають увагу на труднощі її застосування й наголошують на потребі в чіткій ідентифікації зв'язку між діянням і збройним конфліктом для правильної кваліфікації, тому що ця норма містить бланкетний характер [7; 2, с. 4].

Мета статті. Вбачаємо своїм завданням комплексне дослідження кримінально-правової характеристики катування в умовах збройної агресії РФ проти України. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати еволюцію статті 127 КК України, зокрема зміни, що були внесені Законом України від 1 грудня 2022 року № 2812-IX;
- визначити ступінь відповідності національного законодавства щодо Конвенції ООН 1984 року та РС МКС;
- дослідити зміст поняття «представник держави» як спеціального суб'єкта катування;
- розробити критерії розмежування катування за статтею 127 КК України та воєнних злочинів (ст. 438) і злочинів проти людяності в цій формі (ст. 442-1);
- оцінити процесуальні наслідки нових законодавчих змін, як-от скасування строків давності та заборона звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Виклад основного матеріалу. Проблема катування в сучасному суспільстві є однією з найбільш гострих і болісних. Незважаючи на наявні міжнародні правові стандарти та національне законодавство, випадки жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження все ще, на превеликий жаль, трапляються. Це викликає потребу не лише в ефективному попередженні таких правопорушень, а й у належному покаранні винних. Особливу увагу це питання набуло під час повномасштабного вторгнення РФ, коли окупаційні війська вчиняють численні акти катування цивільних і військовополонених.

Водночас варто зазначити, що довгий час національне кримінальне право розглядало катування переважно як кримінальне правопорушення проти здоров'я особи, яке вчинене приватними суб'єктами. Такий підхід суттєво відрізнявся від міжнародного бачення катування як злочину, що вчиняється за участю або з мовчазної згоди держави [1, с. 422]. Конвенція ООН 1984 року визначає катування через призму участі посадової особи, що є ключовим елементом для захисту прав людини від державного свавілля.

Законом України від 1 грудня 2022 року № 2812-IX законодавець здійснив рішучий крок до гармонізації національних норм із міжнародними стандартами [8]. Нова редакція статті 127 КК України не лише розширила визначення катування, а й змінила відповідальність за це кримінальне правопорушення, змістивши акцент на представників держави як найбільш небезпечних суб'єктів цього діяння. Диспозиція частини 1 статті 127 КК України в сучасній редакції визначає катування як будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою: примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, зокрема отримати інформацію чи зізнання; покарати її чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється; з метою залякування її або інших осіб [6]. Кваліфікувальними ознаками катування є вчинення відповідних діянь повторно, за попередньою змовою групою осіб або з метою дискримінації, а саме з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Вирішуючи завдання щодо визначення ступеня відповідності законодавства міжнародним актам, потрібно констатувати, що важливою теоретичною новацією є визнання катуванням не лише активної дії, а й бездіяльності, що є доречним в умовах сучасної правозастосовної практики [3, с. 231]. Запроваджені зміни цілком відповідають міжнародній практиці, де «мовчазна згода» посадової особи на вчинення насильства підлеглими прирівнюється до безпосередньої участі. Така гармонізація з Конвенцією ООН 1984 року та РС МКС усуває критичні розбіжності у визначенні об'єктивної сторони злочину [5; 9].

Найбільш резонансною зміною стало доповнення розглядуваної норми частиною 3 статті 127 КК України, яка запровадила самостійний кваліфікований склад злочину, що передбачає відповідальність за катування, вчинене представником держави, зокрема іноземної [8]. Поняття «представник держави» міститься в п. 1 примітки до статті 127 КК України й охоплює: службових осіб; осіб, які є як офіційні; осіб, які діють з їхнього підбурювання чи з їхнього відома, чи з їхньої мовчазної згоди. У пункті 2 примітки до ст. 127 КК України подається нормативне визначення представника іноземної держави [6]. Відтак у контексті агресії РФ представниками іноземної держави є не лише військові збройних сил РФ, а й представники окупаційної влади, учасники незаконних збройних формувань, найманці та інші підконтрольні агресору групи [1, с. 424]. Це дає змогу притягати до відповідальності навіть без формального державного статусу. Вирішальним стає не лише юридичний статус особи, а й її фактичний зв'язок із державною владою. Отже, примітка до ст. 127 КК України істотно розширила межі кримінальної відповідальності. Раніше відповідальність насамперед покладалася на безпосереднього виконавця. Після внесення змін кримінально-правове значення отримали: підбурювання (службова особа наказує, схиляє, спонукає до катування); схвалення (особа усвідомлює факт катування, підтримує його, легітимізує, толерує насильство); мовчазна згода службових осіб (найбільш складна категорія, сутність якої полягає в свідомому невтручанні, терпимому ставленні, фактичному потуранні катуванню). Фактично законодавець визнав, що катування може здійснюватися не лише за допомогою активних дій, а й за рахунок свідомого невтручання посадових осіб. Саме такий підхід давно використовується в практиці міжнародних кримінальних трибуналів та ЄСПЛ.

Принципово новою є поява поняття представника іноземної держави як нового спеціального суб'єкта. Запровадження такого визначення безпосередньо пов'язане з потребою в кваліфікації злочинів, що вчиняються під час міжнародного збройного конфлікту. Отже, нова редакція ст. 127 КК України фактично передбачає два самостійні різновиди катування: катування, вчинене будь-якою особою (частини 1, 2 ст. 127), та катування, вчинене представником держави (частина 3 ст. 127). Такий підхід відповідає ст. 1 Конвенції ООН проти катувань, відповідно до якої катування характеризується саме участю посадової особи або іншої особи, яка діє від імені держави чи за її згодою [4; 6; 8]. Нині дії представників окупаційної влади, військовослужбовців іноземної держави або інших осіб, які здійснюють владні функції від її імені, можуть кваліфікуватися за частиною 3 ст. 127 КК України а за наявності відповідних ознак – додатково за ст. 438 КК України як воєнний злочин.

Важливо зазначити, що частина 3 ст. 127 КК України встановлює значно суворішу санкцію, ніж основний склад злочину. Таке рішення є обґрунтованим, оскільки катування, вчинене представником держави: підриває авторитет державної влади; порушує міжнародні зобов'язання України; свідчить про зловживання владними повноваженнями; створює атмосферу безкарності. Фактично законодавець визнав підвищену суспільну небезпечність такого діяння.

Попри, безумовно, позитивне значення змін, нова редакція розглядуваної статті породжує низку дискусійних питань. По-перше, поняття «мовчазна згода» є нечітким, має оціночний характер. Проблемним є встановлення меж бездіяльності, рівня обізнаності, можливості впливу, причин невтручання, тобто закон не визначає критеріїв, за якими можна встановити, що службова особа знала про катування, мала реальну можливість його припинити, однак свідомо цього не зробила. Це може призводити до неоднакового тлумачення судами. По-друге, дискусійним є співвідношення ч. 3 ст. 127 КК України з нормами про співучасть (статті 26–30 КК України). Залишається відкритим питання, чи є мовчазна згода самостійною формою участі або різновидом пособництва. По-третє, існує проблема конкуренції між ч. 3 ст. 127 КК України та статтями 438 і 442-1 КК України. Якщо катування вчиняється представником іноземної держави під час міжнародного збройного конфлікту, потрібно правильно визначати співвідношення цих норм.

Важливо розуміти, що в системі міжнародного кримінального права катування не існує ізольовано, воно залежить від обставин, що дають підстави кваліфікувати його як військовий злочин або як злочин проти людяності відповідно до статей 7 та 8 РС МКС [9].

Катування як військовий злочин за статтею 8 РС МКС вимагає наявності таких елементів: 1) заподіяння сильного болю або страждань як фізичних або психічних; 2) жертвою є особа, яка перебуває під захистом згідно з Женевськими конвенціями, це може бути як цивільна особа, військовополонені або ж поранені; 3) діяння вчинене в контексті та було пов'язане з міжнародним збройним конфліктом.

Катування як злочин проти людяності, що закріплений у статті 7 РС МКС, відрізняється від воєнного злочину контекстуальним елементом. Насамперед катування як злочин проти людяності має бути частиною широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення [9]. У цьому разі наявність збройного конфлікту не є обов'язковим елементом для кваліфікації. В Україні катування в межах окупаційного режиму РФ часто поєднує в собі ознаки обох категорій. Наприклад, системне переслідування осіб за їх проукраїнську позицію, що супроводжується тортурами, є одночасно й порушенням законів війни, й елементом систематичного нападу на ідентичність українського народу [1, с. 424].

Складною практичною проблемою є вибір правильної кваліфікації між статтями 127 та 438 КК України. Обидві статті передбачають відповідальність за схожі діяння, проте стаття 438 прямо не вказує в своїй диспозиції термін катування, однак це виходить із її змісту, водночас вони ще мають різну правову природу [2, с. 64]. Також варто зазначити, що диспозиція статті 438 КК України є бланкетною, такою, яка відсилає до міжнародних договорів, ратифікованих Україною. Незважаючи на те, що обидві норми

можуть охоплювати катування, вони мають різну юридичну природу, різні безпосередні об'єкти кримінально-правової охорони та різні підстави кримінальної відповідальності.

Судова практика свідчить, що більшість проваджень щодо насильства з боку військових РФ кваліфікується саме за статтею 438 КК України [7]. Це зумовлено тим, що ця норма відображає міжнародний характер злочину та не вимагає доведення спеціальної мети, що є характерно для статті 127 КК України. Проте, якщо діяння містить ознаки катування, вчиненого представником держави з конкретною метою, відповідно, воно має кваліфікуватися за статтею 127 КК України, тому що ця норма є спеціальною щодо захисту особи від катувань. З іншого боку, в умовах війни стаття 438 КК України є пріоритетною, оскільки вона охоплює ширший контекст воєнного злочину, що є логічним.

Тому доцільно розмежовувати катування та воєнні злочини за такими критеріями: *родовий об'єкт* – у складі катування: життя, здоров'я, фізична та психічна недоторканність особи, воєнних злочинів: мир, безпека людства, міжнародний правопорядок; *безпосередній об'єкт* – у складі катування: здоров'я та гідність особи, воєнних злочинів: міжнародне гуманітарне право; *потерпілий* – у складі катування ним може бути будь-яка особа, а в складі воєнних злочинів – це лише особи, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права; *суб'єкт* – катування може бути вчинене як приватною особою, так і представником держави, зокрема іноземної, натомість воєнні злочини вчиняються особою, яка діє від імені сторони збройного конфлікту; *мета* – катування передбачає наявність спеціальної мети, а для воєнних злочинів достатнім є факт жорстокого поводження, що виходить за межі воєнної потреби; *зв'язок із збройним конфліктом* – є обов'язковою ознакою воєнних злочинів, але не є потрібним для кваліфікації катування; *умови вчинення* – катування може бути вчинено в будь-який час, а воєнні злочини – лише у зв'язку із збройним конфліктом.

Чітке розмежування цих норм за вказаними критеріями є запорукою якості національного судочинства. З урахуванням змін до ст. 127 КК України межа між статтями 127 і 438 КК України певною мірою звузилася, адже обидві норми тепер охоплюють катування, вчинене державними агентами. Ключовим критерієм їхнього розмежування є не статус суб'єкта, а контекст вчинення діяння. Якщо катування вчинене поза межами збройного конфлікту, навіть представником держави, воно кваліфікується за ст. 127 КК України. Якщо ж таке діяння є функціонально пов'язаним із міжнародним або неміжнародним збройним конфліктом і порушує норми міжнародного гуманітарного права, воно підлягає кваліфікації за ст. 438 КК України як воєнний злочин. Саме критерій зв'язку із збройним конфліктом є визначальним для відмежування цих складів кримінальних правопорушень.

Порівняльна характеристики між статтями 127 та 442-1 КК України дає змогу визначити такі критерії розмежування: правова природа, родовий і безпосередній об'єкти, потерпілий, спеціальна мета, масштаб і контекст. Відтак ст. 127 визначає загальнокримінальне катування, а ст. 442-1 – катування як форму прояву злочину проти людяності. *Родовим об'єктом* катування є життя, здоров'я, гідність особи, а злочинів проти людяності – мир, безпека людства, міжнародний правопорядок. *Потерпілим* у складі катування

може бути будь-яка фізична особа, а злочинів проти людяності – цивільне населення або окремі цивільні особи як частина такого населення. *За масштабом* катування – окремий акт щодо конкретної особи, для злочинів проти людяності характерно те, що катування є частиною широкомасштабного або систематичного нападу. *Спеціальна мета* є обов'язковою ознакою складу катування на відміну від ст. 442-1 КК України. *Контекст* широкомасштабного або систематичного нападу є обов'язковим для злочинів проти людяності на відміну від катування, що передбачено диспозицією ст. 127 КК України. Щодо злочинів проти людяності, потрібно усвідомлення винним зв'язку свого діяння з нападом, водночас такі додаткові умови для катування непотрібні.

Отже, попри однаковий термін «катування», у ст. 127 та 442-1 КК України йдеться про різні за своєю природою кримінально-правові явища. Катування за ст. 127 є самостійним кримінальним правопорушенням, спрямованим проти конкретної особи, та таким, що вимагає доведення спеціальної мети. Катування ж за ст. 442-1 є формою злочину проти людяності, яке набуває міжнародно-правового значення лише за умови, що воно вчиняється як складова широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення з усвідомленням винним такого контексту. Саме ця ознака є ключовим критерієм відмежування цих двох складів кримінальних правопорушень і визначає пріоритет застосування ст. 442-1 КК України як спеціальної норми у відповідних випадках.

Характеризуючи законодавчі зміни, які відбулися, потрібно звернути увагу на суттєве посилення санкцій за катування, особливо щодо спеціальних суб'єктів. Частина 3 статті 127 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади на строк до 3 років [8]. Крім суворості санкцій, законодавець запровадив низку процесуальних обмежень, які роблять відповідальність невідворотною. Насамперед були скасовані строки давності, які стосуються змін у статті 49 КК України, а саме особи, що вчинили катування як представники держави, не можуть бути звільнені від відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності [6]. Це відповідає Конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів 1968 року [5]. Також були внесені зміни до статті 75 КК України, відповідно до яких заборонено звільнення від відбування покарання з випробуванням для осіб, засуджених за частиною 3 статті 127 КК України. Це зі свого боку вилучає можливість призначення так званих умовних термінів покарання. Також до таких осіб не може застосовуватися стаття 69 КК України, що не дає змогу судам призначати покарання нижче, ніж нижча межа.

Висновки. Кримінально-правова характеристика катування в умовах збройної агресії РФ проти України зазнала суттєвих змін, спрямованих на узгодження з міжнародними стандартами та забезпечення справедливості. Проведений аналіз дає підстави для формулювання ключових висновків.

Насамперед варто зазначити, що Закон України № 2812-IX успішно імплементував положення Конвенції ООН 1984 року, запровадивши в ч. 3 статті 127 КК України відповідальність спеціального суб'єкта – представника держави. Отже, усунена прогалина, за якою катування розглядалося переважно як правопорушення приватних осіб. Відтепер

чітке визначення представника, зокрема іноземної держави, створює належну правову основу для притягнення до відповідальності за такі діяння без потреби складного доказування, посилюючи спроможність національного правосуддя правильно та повно реагувати на таке кримінальне правопорушення. Було розширене поняття катування через додавання мети дискримінації та залякування, а також законодавче визнання можливості вчинення такого кримінального правопорушення за рахунок бездіяльності, що зі свого боку надає гнучкий та ефективний інструментарій для фіксації різних форм насилля. Законодавець розширив поняття представника держави, охопив відповідальністю не лише безпосередніх виконавців, а й осіб, які діють за підбурюванням, з відома чи за мовчазною згодою державних агентів, а також поширив кримінально-правову охорону на випадки катувань, учинених представниками іноземної держави. Врахування «мовчазної згоди» посадових осіб як форми участі в злочині розширює межі кримінальної відповідальності, охоплюючи керівників, які не вчиняють дій особисто, але допускають або санкціонують їхнє вчинення. Такий підхід відповідає доктрині командної відповідальності та узгоджується зі стандартами Римського статуту і практикою МКС щодо відповідальності керівників.

Також відбулося встановлення жорстких процесуальних перешкод для осіб, винних у катуваннях, у статусі представників держави, що зі свого боку є визначальним кроком для реалізації принципу невідворотності покарання. Наприклад, скасування строків давності, заборона звільнення від відбування покарання з випробуванням і неможливість призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, формують правовий режим невідворотності відповідальності, за якого особа не може уникнути реального покарання незалежно від часу вчинення діяння. Це засвідчує намір держави забезпечити максимальний захист людської гідності та принципову неприпустимість компромісів у сфері прав людини й громадянина.

Практика ЄСПЛ, міжнародних судів і міжнародних трибуналів виходить із того, що держава несе відповідальність не лише за активне катування, невтручання також може становити порушення, коли службова бездіяльність здатна створювати атмосферу безкарності. Отже, якщо давати загальну оцінку змінам, то позитивні аспекти полягають у гармонізації кримінального законодавства України з положеннями Конвенції ООН проти катувань, практикою ЄСПЛ і нормами міжнародного кримінального права, посиленні відповідальності службових осіб, розширенні можливостей кваліфікації, врахуванні командної відповідальності, актуальності для воєнних злочинів, а недоліки пов'язані з неповною імплементацією міжнародної моделі, оціночним характером формулювань, складністю доказування мовчазної згоди, ризиком неоднакової судової практики. Для забезпечення єдності судової практики подальшого доктринального осмислення потребують критерії встановлення «мовчазної згоди», межі кримінальної відповідальності представників держави й правила розмежування ч. 3 ст. 127 КК України із суміжними складами злочинів, насамперед із злочинами, передбаченими статтями 438, 442-1 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О. С., Татарінова К. В. Особливості кримінальної відповідальності за катування в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 421–424.
2. Гловюк І. В. Вироки за ст. 438 КК України: порушення законів та звичаїв війни (з 24 лютого 2022 року). Київ : Вища школа адвокатури НААУ, 2023. 70 с.
3. Кобінський О. О. Еволюція поняття катування у кримінальному праві України: аналіз змін до статті 127 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Вип. 89. С. 231–237.
4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: міжнародний документ від 10 груд. 1984 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: ратифікована УРСР 26 січ. 1987 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. В редакції від 25.04.2026. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
7. Марчук Н. В. Проблеми кваліфікації воєнних злочинів у судовій практиці Верховного Суду. Київ : Прес-служба Верховного Суду, 2022. 12 с.
8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування : Закон України від 01 груд. 2022 р. № 2812-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20#Text>
9. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ від 17 лип. 1998 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
10. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: двадцять запитань та відповідей. 2022. URL : <http://surl.li/tjpsiz>

Дата надходження 24.07.2026

Дата прийняття після рецензування 31.07.2026

Дата рекомендації 27.08.2026

Дата публікації 30.09.2026